

Проф. др Томислав Жуџић

ОПШТЕ И НАЦИОНАЛНО У НАСТАВИ ИСТОРИЈЕ

Настава је, између осталог, складан спој значајних дјелова од којих је састављена. Између разних дисциплина мора се успоставити реалан однос, превага једне над другом може да угрози општи циљ коме настава у основи тежи - свестраном образовању и васпитавању личности малог и великог ђака.

Настава историје садржи у себи све те сличне компоненте. Можда још и више. Изузетно је значајан однос, рецимо, старе историје, историје средњег вијека, новије историје и историје савременог доба. Њихов међусобни однос, квалитативан и квантитативан, основни је предуслов рационалности школске историје. Од тога односа често зависи "употреба" историје. При томе се мора знати да се историји као науци, али и као настави, не може заповиједати. Њу не треба нити ружити, нити уљепшавати. Такви покушаји су водили у њену идеологизацију, која је непријатељ свих наука, а посебно културно-историјских и друштвених наука. Идеологија по својој природи прави диобе, док идеје у науци и култури спајају људе и народе. У Историјском гласнику - Београд, у броју 1-2/1996. годину (стр. 133), налазимо занимљиву компарацију науке и идеологије. Зато тај дио *ad literam* цитирамо:

Наука тежи знању,
идеологија тежи вјеровању,

Наука се служи догмама.

Наука тежи истини,
идеологија тежи побједи.

Наука тражи слободу испитивања,
идеологија тражи дисциплину вјеровања.

Наука руши заблуде,
идеологија их ствара...

Иза науке стоји ауторитет истине,
иза идеологије истина ауторитета.
У науци је сумња потребна,
у идеологији је сумња гријех...
Наука је у служби човјека,
Човјек је у служби идеологије.
Наука служи општем добру,
идеологија служи добру владајућих.
Наука заступа истине свога времена,
идеологија заступа "вјечне истине".

Свака наведена мисао заслуживала би продубљену анализу.

Наша је намјера, међутим, да и даље тражимо те односе у настави историје. Један од оних који заслужују повећану пажњу јесте и однос општег и националног у настави историје. Занемаримо чињеницу да тај однос често зависи од стања односа у историји као науци. Школска историја, у крајњем смислу, одсликава стање историјске науке, без обзира што неки радови у науци не заслужују безрезервно прихватање.

Историја као наука је шездесетих и седемдесетих година била у дефанзиви. Ово се десило због опадања историјске свијести. Јавила се тенденција да се редукује удио опште и националне историје као предмета у школској настави у корист "науке о друштву". То значи да се историја сасвим утопи у овај нови предмет. Јавила се тенденција да историја буде слушкиња социјалних наука. Међутим, историја боље од систематских друштвених наука може васпитавати младе генерације за конкретно мишљење. Данас су се прилике измијениле. Живимо у времену дефинисања многих историјских појмова и вриједности у плуралистичном друштву. Нормално је да у контексту свега овога и историчари припадају овом времену.

Као наука, општа и национална историја су врло разграничене. Код нас је врло мало историчара који се стваралачки, истраживачки баве општом историјом и обратно, врло много, читава плејада историчара се баве националном. Тај раскорак између опште и националне историје све је већи како се иде према савременом добу. У вријеме припреми наступа наших историчара за свјетски конгрес историчара практиковало се припремање библиографије која потврђује изречену оцјену. У већ цитираном Историјском гласнику (Београд, број 1-2/1996 године) дата је Библиографија Југославије за 1995. годину (стр. 139-189), која је још једна потврда општег утиска.

Анализирајући даљи однос општег и националног, намеће се утисак да код нас има мало националног у општој историји, нарочито оних вриједности по којима нас препознаје свијет. То исто важи и за опште у националној историји. Овај проблем је значајан са научног, стручног и педагошког аспекта, јер није свеједно какав је однос у настави опште и националне историје. Ваља рећи да се на Западу јачи акценат даје на националну него на општу историју. То значи да се општа историја изучава у малом обиму, у ствари много мање него код нас.

У нас се однос опште и националне историје мијења посљедњих година у корист националне. Постављају се питања: Да ли је до те промјене дошло из стручних, или из политичких разлога? Да ли је та тенденција била условљена чињеницом да се преко националне историје настава идеологизира, са свим посљедицама о којима је већ било ријечи? Тај сегмент идеологизације присутан је кад је ријеч о општој историји, што је било у функцији глобалног комунистичког покрета. Но и ту се претјеривало, па и сад се претјерује. Прво је предимензионирана улога комунизма у II светском рату, а сада смо свјedoци настојања да се ревидирају оцјене у смислу умањавања улоге комуниста и умањења злочина фашиста. Отуда имамо читав талас рушења антифашистичких обиљежја комунистичког поријекла. И више од тога, имамо у неким земљама забрану филмова који због свог антифашизма наводно руше углед Њемачке.

У питању односа општег и националног мора се водити рачуна и о стручним кадровима.

Врло се тешко стварају стручњаци - истраживачи за општу историју. Они по правилу морају да говоре више језика коко би користили архивску грађу која се налази у европским метрополама. Други битан разлог је финансијска могућност за коришћење те грађе, коју наша наука још увијек нема, вјерујемо да је и неће имати ускоро. Зато се у принципу практикује превођење дјела страних аутора. Тиме се у нашу науку уводи и политичност стране науке. Да ли то изгледа да смо одустали од стварања сопствених кадрова-специјалиста за општу историју. Код нас је мали број оних који се баве општом историјом, нарочито савременим периодом (Чедо Попов, Драгољуб Живојиновић, Андреј Митровић, и други). Својим радovima они су доказали да је могуће бавити се и општом историјом са овог нашег простора који је често био незаобилазни фактор европских и свјетских процеса. Поменимо само да су са њега и због њега кренула оба свјетска рата, као највеће свјетске катаклизме.

Посебно се поставља питање односа уџбеника и науке. Уџбеници би требало да садрже у разумно скраћеном и сажетом опсегу оно што је најбитније из опште и националне историје. У наставним плановима и уџбе-

ницима мало је дато простора најважнијим питањима из опште историје, нарочито онима која су непосредно повезана са националном историјом. Савремени уџбеници треба да својом садржином, питањима, задацима и проблемима упућују ученике на индивидуални рад, на самостално коришћење литературе, извора и доношење закључака. Треба да подстичу наставнике на примјену оних облика рада којима ће изазивати највећу активност ученика. Да ученике уводи у основе научног погледа на свијет, развија им свијест о стварању материјалног благостања, цивилизације и културе. С обзиром на изложено стање и врло скромну научну продукцију код нас, просто је несхватљиво да средњошколски уџбеници не користе у довољној мјери научне радове опште историје од наших аутора. Лако је запазити да се ни најновија остварења страних аутора недовољно користе у припреми уџбеника у дијелу о општој историји. Највише се користе издања руских аутора која су у највећој мјери научно превазиђена.

Најзад, добро би било констатовати квалитет и поријекло текстова из опште историје. Код нас се ти текстови мање објављују, поготово коментаришу. Слабо се преводи страна литература. Основна литература је из руске историографије, која је идеологизирана, нарочито она која се односи на XIX и XX вијек. У интересу историјске науке и наставе историје морамо се дефинисати према овим проблемима. Има доста примјера који потврђују ову тезу, а ми ћемо се задовољити са пар оних из свјетске историје. Навешћемо низ примјера, у којима доминира идеологизација.

Тумачења социјалистичких интернационала и нарочито њихов тзв. опортунизам, социјалистичких револуција, па и наше било је у духу тренутне политике и идеализације. Занемаривана је чињеница да су све извођене у вријеме када су ти народи водили борбу против окупатора у периоду великих криза од Париске комуне до најновијих социјалистичких револуција. Историчари се све теже сналазе кад треба тумачити ове револуције и социјализам у опште. Све више је присутна теза о преурањености октобарске и других револуција. Има мишљења да су оне промашај. Затим, теорије да је социјализам против људске природе, да би његова побједа значила повратак човјечанства у варварство. Да је октобарска револуција дериват азијског деспотизма да ширине њених идеја доноси смртну опасност слободи, демократији. Да демократски раднички покрет од чартизма на овамо, за више од 140 година, почиње постепено све више да опада, да не говоримо о краху тзк. реал-социјализма. Ово опажање о додиру опште историје још више је карактеристично за националну историју иако су у овој области свакодневна остварења, па је права ријеткост да се она као таква пренесу у уџбенике. Отуда нам уџбеници и данас личе на оне од прије 10-15 година, иако су се у међувремену десиле крупне промјене у Европи, на Балкану и код нас у Југославији. Југославија се више и не зове као прије и

има душло мање територије и становништва. Насупрот овамо друга питања су занемарена: питања индустријске револуције, географска открића, која представљају друштвени напредак, такорећи се само помињу, да не говоримо о културно-просвјетним достигнућима која су карактеристична за XIX и XX вијек.

Овако стање у области научне и уџбеничке литературе свакако се неповољно одражава на наставу историје. Кључно питање наставе историје на свим степенима образовања је однос опште и националне историје. Отворено је питање шта је то општа а шта национална историја са наше позиције у Југославији. Отцјељене република у рату 1991-1995. године (Словенија, Хрватска, Македонија и Босна и Херцеговина) улазиле су у корпус националне историје, зато што су оне биле дјелови једне јединствене националне државе-СФРЈ. Данас то нијесу па је тешко њихову историјску прошлост подводити под националну историју. Да ли је она у корпусу опште историје у класичном значењу тога појма? Извјесно је да није. Хтјели смо рећи да ово питање не може да се ријеша кроз наставу, ма колико били добри програми, уџбеници и историјске читанке. Ово питање је ствар студиозне анализе наших најбољих историчара. То питање треба рјешавати у оквиру СР Југославије на интеркатедарској конференцији историчара, како би се заузео јединствен став. У томе смислу интересантна је једна анкета која је спроведена у основним и средњим школама у Црној Гори, као и међу студентима треће и четврте године историје на Филозофском факултету у Никшићу. Већина је одговорила да треба ускладити однос опште и националне историје, нарочито оне садржаје који се међусобно прожимају. Што се тиче проучавања историје народа отцјељених република, преко 80% анкетираних сматра да је треба изучавати као историју јужнословенских држава. Мали проценат се изјашњава против изучавања историје отцјељених држава. Један број анкетираних изјављује да њихову историју треба изучавати само онолико колико се историја СР Југославије третира у њиховим програмима. Сви су јединствени у томе да треба постићи корелацију опште и националне историје.

У оквиру наведеног глобалног питања јављају се и нека друга, која су само на изглед мање важна. Да ли је, на примјер, историја Срба изван СР Југославије општа или национална тема? Срби и у Босни и Херцеговини су претворени у Бошњаке. Онима у Хрватској се нуди прелазак у тзв. православне Хрвате, како би лакше касније постали прави Хрвати. Ријеч је дакле о опстанку народа у новим условима. Још једном напомињемо да историја не подноси ни рушење у смислу рушења, нити уљепшавање у смислу кривотворства.

Номинација политичке историје, која је само један дио у свеколикој историји, отвара пут другим опасностима, када је ријеч о односу општег и

националног у настави историје. Политика под велом науке настоји да реализује свој интерес, који може бити и национални у смислу - ми и они. Поучан примјер може да буде енциклопедистика. У њој сасвим мало партиципирају мали народи, а ако им се и то одузме, од њих не остаје ништа. Они, дакле, постепено изумиру, одумиру, прво нестају духовно а затим и физички.

На крају је јасно да је питање историјског образовања важан саставни дио образовања за демократију. Историјско образовање треба да указује на проблеме, а идеолошко да створи шематизован начин мишљења, прилагођен идеологији образовања, због чега постоји опасност политичке злоупотребе. Посредан пут учења о прошлости може се градити нијансираним односима према садашњости. Зато историчари морају бити одговорни за оно што пишу. Они не смију тумачити догађаје, ни митолошки, ни сентиментално. Морају бити ослобођени предрасуда (националних, идеолошких, класних и других). То нарочито долази до изражаја у питању националних односа и интереса. Зато није ни чудо што су оцјене појединих догађаја и биле различите у историографији по републикама.

У наведеним чињеницама у ствари у уоченим тешкоћама треба тражити разлоге што се мало ко одазива на упорне конкурсе да се направи уџбеник из историје на свим степенима образовања.

Др Томислав Жуџић

ОБЩЕЕ И НАЦИОНАЛЬНОЕ В ОБУЧЕНИИ ИСТОРИИ

Резиме

Как науки, общая и национальная истории очень разграниченные. У нас существует очень мало историков которые творчески, исследовательски занимались общей историей и наоборот, очень много тех историков которые занимались национальной. Этот разрыв между общей и национальной историей бывает все больше как идёт к современному периоду.

Анализируя дальние отношения общего и национального, набрасывается впечатление что у нас есть мало национального и общей истории особенно тех ценностей по которым нас мир узнаёт. То же самое касается и общего в национальной истории. Эта проблема значительна с научного, специального и педагогического аспекта, потому что не всё равно какое отношение в обучении имеют общая и национальная истории.